

SŁOWA SĄ WOLNE

44 W I E R S Z E
P O E T Ó W P O K O L E N I A
N I E P O D L E G Ł O Ś C I

SŁOWA SĄ WOLNE

44 W I E R S Z E
P O E T Ó W P O K O L E N I A
N I E P O D L E G Ł O Ś C I

WYBRAŁ, WSTĘPEM I NOTĄ OPATRZYŁ
PAWEŁ PRÓCHNIAK

S Ł O W A   S A   W O L N E

UWAGI O NIEPODLEGŁOŚCI POEZJI

1.

Przed laty – w czasach, gdy Polska trwała w uścisku realnego socjalizmu i nie była wolnym krajem – Zbigniew Herbert pisał w wierszu *Raport z obłąkanego Miasta*: „i tylko nasze sny nie zostały upokorzone”. W snach jest coś niepodległego – coś, co ocala naszą godność. Sen jest oddechem wyobraźni, jest jej wolnością, ale potrafi też dotknąć tego, co w nas najgłębsze, najbardziej prawdziwe. I potrafi to odstąpić. Tym samym jest słowo właściwie użyte – słowo poezji, słowo wiersza.

2.

Prawdziwa poezja jest słowem niepodległym, wewnątrznie wolnym. Niekiedy jednak te wewnątrznie wolne słowa wierszy w szczególny i tajemniczy sposób zestrzają się z nagle wybudzonym żywiołem wolności, który od czasu do czasu radykalnie odmienia oblicze ludzkiego świata. Dotyczy to między innymi wierszy polskich poetów urodzonych na przełomie XIX i XX wieku i tym samym należących do pokolenia niepodległości – pokolenia, które swoją poezją kształtowało i zagospodarowywało niepodległość Polski odzyskaną w roku 1918.

3.

Poeci niepodległej Polski dali polszczyźnie coś, co wciąż w niej żyje, wciąż buzuje w naszej wyobraźni. Jest w ich wierszach siła wolnego słowa – siła wyzwolana przez słowo i w słowie znajdująca oparcie. Jest w nich niezgoda na słowa uwięzione, zagnane do kojców, zamknięte w klatkach. I jest potencjał wolności, który niesiemy w sobie, bo to on czyni nas wolnymi ludźmi.

4.

Poezji pierwszych dekad XX wieku towarzyszyło poczucie, że ludzka rzeczywistość jest na progu głębokiej przemiany, że rozpędzony świat wymaga rozpędzonych słów, że potrzebuje słów uwolnionych, słów na wolności. I takie chciały być tamte wiersze – chciały stać się zaczynem i głosem tej fermentującej, buzującej energii, chciały nadawać jej formę. Ożywiało je marzenie o słowach, które są czymś istotnym, rozświetlają rzeczywistość, niosą powiew wolności, wyzwalają wyobraźnię, sprawiają, że jest czym oddychać. I było w nich też marzenie o słowie, które weźmie na siebie los poniżonych i bitych, ujmie się za słabszymi, wyjdzie naprzeciw bezradności opuszczonych i bezbronnych, nazwie po imieniu przemoc i krzywdę, przeciwstawi się rozpaczy, wypowie głośno „nie!”.

5.

Poezja tamtego pokolenia – jak każda – buszuje w słowach, wyrusza w nieznanne, patrzy okiem wyobraźni. Niekiedy rodzi się z zachwyty, z nagłego olśnienia. Częściej jednak wyrasta z doznania zimnej grozy, z przeżywanego smutku, z bólu, który nigdy nie zasypia. To dlatego z taką siłą przemawia przez nią gniew. Dlatego bywa otwartą raną.

6.

Poezja jest słowem niepodległym. Każdy wiersz tworzy swój własny, autonomiczny świat. Ale zarazem te niepodległe, autonomiczne wiersze na różne sposoby rozmawiają ze sobą – odpowiadają sobie echem, przeświecają przez siebie nawzajem, niekiedy wiodą spory. Taką rozmowę prowadzą również wiersze poetów pokolenia niepodległości. Warto wsłuchać się w ich głosy. I warto oddychać tym, czym one oddychają. Również w ten sposób, w tym oddechu, w tym nasłuchiowaniu, przejawia się siła wolnego słowa – uwolniona w wierszu, wyzwalająca. Co dziś w rozmowie tamtych wierszy potrafimy usłyszeć? Co potrafimy z nich podjąć? Nie umiem na te pytania odpowiedzieć, wiem jednak, że nasze sny pozostają niepodległe, nasze słowa oddychają wolnością – póki żyją w nas wiersze, póki próbujemy im sprostać.

7.

Poezja jest wolnością słów, jest słowem właściwie użytym – warto przy niej obstawać. Zwłaszcza dziś, w świecie słów na posyłki, słów z przydeptanym gardłem, słów udręczonych i ogłupiałych, warto słuchać wierszy, warto wsłuchiwać się w ich słowa: wolne, odważne, brzmiące mocno i czysto, konieczne – jak oddech.

*Z matki obcej, krew jego dawne bohaterzy,
A imię jego czterdzieści i cztery.*

Adam Mickiewicz, *Dziady. Poema, Część III*

1/44

JÓZEF CZECHOWICZ WULKAN

Pod Paryż, Londyn, Warszawę
wwierca się ogniem podkop –
gaszą go salw kurzawy,
głuszą go szarże podków.

Z niezapisanych przyczyn
sztandary, pięście rosną,
pęcznieje, ogień syczy,
pachnie groźbą i wiosną!

Trzęsie już gruntem jak mina,
niejeden blednie parlament,
patrząc trwożnymi oczyma
na dymiące rany i szramy...

Pod ziemią dopiero kipi,
a jużście, wielcy, ścierpli?
Poczekajcie... zakipi lepiej...
może w lipcu... może na sierpień...

2/44

JAN LECHOŃ
MOCHNACKI

W r. 1832 Maurycy Mochnacki koncertował w Metz.

Mochnacki jak trup blady siadł przy klawikordzie
I z wolna jął próbować akord po akordzie.
Już ściany pełnej sali w żółtym toną blasku,
A tam w kącie kirasjer w wyłaczanym kasku,
A tu bliżej woń perfum, dam strojonych sznury,
A wyżej, na galerii – milcz serce! – mundury.
Tylko jeden krok mały od sali go dzieli,
Krok jeden przez wgłębienie dla miejskiej kapeli –
On wie, że okop hardy w tej przepaści rośnie,
Więc skrył się za okopem i zagra o wiośnie.

Rozpędził blade palce świergotem w wiolinie
I mały, smutny strumień spod ręki mu płynie.
Raz w raz rosa po białej pryska klawiaturze
I raz po raz w wiolinie kwitną polne róże.
Rosną. Większe, smutniejsze, pełniejsze czerwienią,
Coraz niżej i niżej, uschną, w bas się zmienią!
Nie. Równy, równo rosną w jakiś smutny taniec,
Rozdręganą klawiaturę przebłagał wygnaniec
I nagle się rozpląkał po klawiszach sztajer,
Aż poszedł szmer po sali, sali biedermeier.
Głupio, sennie, bezmyślnie kręci się i kręci.
Jakieś myśli chce straszne wyrzucić z pamięci,
Do piersi jakąś białą przytulił pierś drżącą
I czuje tuż przy piersi nieznośne gorąco,
I tysiąc światła w oczach, w czyjejs twarży dołki,
I zapach białej sukni, ubranej w fijołki.
Nagle złoty kirasjer poruszył się w kącie.
Sto myśli, jak kanonier, stanęło przy loncie,
Stu spojrzeń obcej sali przeszyły go miecze,
Wstyd idzie ku estradzie – czuje, jak go piecze.
Więc do basu ucieka i tępo weń tłucze,
Po tym tańcu szalonym niech ręce przepłucze,

Z tych czerwonych, duszących róż otrząsa płatki,
Rozsypuje po sali w tysiączne zagadki,
W sto znaków zapytania, sto szmerów niechęci,
Nie pyta. Już jest w basie. Już tam się wyświęci.
Raz, dwa, trzy, cztery – wali. Niechaj mu otworzą,
Niechaj wyjdą z chorągwią, wyjdą z Matką Bożą,
Niech mu końskie kopyta przelecą po twarzy
I niechaj go postawią gdziekolwiek na straży:
Na ulicy stać będzie z karabinem w dłoni...

...Słyszysz sala: ktoś idzie, ostrogami dzwoni –

Ostrogą spiął melodię, a akompaniament
Szaleje, krzyczy w basie, rośnie w straszny zamęt –
Ku sali bagnetami już mierzy, już blisko –
I ton jeden uparcie wybija – nazwisko!!!
Wciąż czyste, w rozszalałe wplątuje się głosy
I wali, wali w basie murem Saragossy,
Oszalałych Hiszpanów wyciem, darciem, jękiem
I znów wraca ku górze załzawionym dźwiękiem –
W mazurze – nie – w mazurku idą wszystkie pary,
By całą klawiaturę owinąć w sztandary.
Zatrzymali się wszyscy w srebrzystych kontuszach,
A klawikord im ducha rozpłomienia w duszach
I wzdłuż długich szeregów przewija pas lity,
Tysiąc głów podgolonych podnosi w błękity
I wszystkie karabele jedną ujął dłonią,
I uderzył w instrument tą piekielną bronią,
Aż struna się ugięła, ta w górze, płacziwa.
I cisza jest w wiolinie. Cisza przeraźliwa.

Po martwej, głupiej strunie, po fijołków woni,
Po czyichś smutnych oczach, jakiejś białej dłoni,
Jakichś światłach po nocy i szeptach w komorze,
Po księżycu, po gwiazdach – mój Boże! mój Boże! –

Gdzieś się gubi i zwija, przeciera pas lity,
Po księżycu, po gwiazdach, po Rzeczpospolitej.
Po sali idzie cisza przeraźliwa, blada
I obok tęgich boszów w pierwszym rzędzie siada.
Wzrok wlepia martwy, ślepy, w jakiś punkt na ścianie
I patrzy w Mochnackiego, kiedy grać przestanie.

A on, blady jak ściana, płacze, zrywa tony
I kolor spod klawiszy wypruwa – czerwony,
Aż wreszcie wstał i z hukiem rzucił czarne wieko
I spojrział – taką straszną, otwartą powieką,
Aż spazm ryknął, strach podły, i z miejsc się porwali:
„Citoyens! Uciekać! Krew pachnie w tej sali!!!”

3 / 44

KAZIMIERZ WIERZYŃSKI
LISTOPAD 1918

To jest ostatnia jesień, niebezpieczna pora,
I ostatnie zarosłe niewolą przystowie,
Zwołajcie nocne zjawy i wpuśćcie upiora,
Niech pyta – i niech naród mu teraz odpowie.

Niech spojrzą sobie w oczy, dwa widma i wrogi,
I rozstrzygną, kto kogo na nowo powali:
Ta przeszłość kościotrupia, talizman złowrogi,
Czy tłum, co ciągnie z krzykiem i nie wie, co dalej.

Wybierać trzeba szybko, raz jeden – na wieki,
Jeśli wolność – to twardą, bez łez i zalotów.
To nic, że miasto śpiewa i płaczą powieki,
Kto na wierzch ją wywłóczy – na wszystko jest gotów.

Sępm wzrokiem po kraju jałowym przeleci,
Po ruinach, po nędzy rozległej dokoła:
Musi zgarnąć i złożyć tę wolność ze śmieci
I przepchnąć ją przed światem, i stawić mu czoła.

Bo na cóż liczyć, patrzcie! Ta garstka pielgrzymia,
Co przed dworcem na deszczu wystaje i czeka,
To jest wszystko – to pustkę bez dna wyolbrzymia,
Otwiera loch nicestwa i straszy z daleka.

A jednak tylko oni, ta młodość po prostu,
Co upartym czekaniem od lat się nie nuży,
Z tego placu wypadnie i skoczy, jak z mostu,
W ślepy mrok i na ślepo się w przyszłość zanurzy.

Natchnionymi płucami jej ciemność przedmucha.
I udeptaną ziemię raz jeszcze rozdrapie,
I z mroźnego szaleństwa przywoła tu ducha,
By ogień w czterech rogach podkładał na mapie.

Najwyższy czas! Już wieje niebezpieczną porą,
Już dymi mokry dworzec i dudni pociągiem.
Czy teraz jesień wygnać – niech sami wybiorą –
Czy martwe truchło wynieść do góry posągiem?!

Wstrzymajcie szumny pochód. Niech stanie na mieście
I usta rozkrzyczane w milczenie pozbiera.
Jedno jest tylko hasło, milcząco je nieście:
Wierzy się lub nie wierzy, żyje lub umiera.

4 / 44

JÓZEF CZECHOWICZ
PIŁSUDSKI

śnieżne konie śnieżycy po świętym marcinie
zamięć dom tratowała a dom mocny wytrwał
dawny czas w zegarach szafach skrzyniach
litwa litwa

pryzmaty dachów tkwiły na wonnych ścian zrębie
dachy strzegły i drzwi i serca okiennic
ganek raźnie skrzykiwał do siebie gołębie
prowadząc na ogródek ze sosnowej sieni

jezioro sine wolno szło do brzegu
usypiając fale jak dzieci
w domu dzieci bez kotysek kotysał spod śniegów
jęczący nieustannie rok 63

inny teraz rok czoło marszczy się inaczej
rusztowania maszty na 20 pięter mur
czerwony ołówek to polityki karabin
przekreślił pozycję starej rozpaczy
organizować cyfry znaczy prowadzić szturm

czyżby koniec na akcjach gumy i jedwabiu
ile milionów rocznie bluzgają nafciane wieże
iloma miliardami fabryki gwizdzą i rzą

a jego nie zmierzyć
on jest on

nie deszcz kwiecica czeremchy siny mundur oblepił
krzyżów orderów gwiazd na piersiach jezioro więc srebrno
dom na litwie belweder gorzej albo lepiej
może wszystko jedno

sercem zagrać na mapach jak czerwoną kartą
stuka pod wstęgą drgnęło zabolalo

stukającym będzie otwarte
stukać czy nie za mało

działa bagnet nika to było 10 lat
przygasły wybuchy śmierć ogniste smugi grzywy
westchnieniem maszyn w tęgim znoju
oddychają za miastem niwy
domy ceglane chaty łakną chleba pokoju

belweder to także dom stary biały jak księżyc
dwoje w nim oczu a tyle światła
patrz nocą na tym domu widać jak ziemia cięży
tam dźwiga ją na barach atlas

5 / 44

WŁADYSŁAW BRONIEWSKI MŁODOŚĆ

Szły na wschód bataliony, szwadrony i pułki,
drobny deszcz senne oczy żołnierzom zaklejał,
chlupało mokre błoto na kołach i kółkach,
płynęła mętna woda z rozmokłych kolein,

pały się chałupy, stodoły i stogi,
pod biały namiot dymów kuliły się miasta. –
A tam – na wschód – dudniły, turkotały drogi:
tępo walił – czternasty, piętnasty, szesnasty.

I coraz ciężiej było nieść głowę na plecach,
i coraz czarniej było w lasach na Wołyniu. –
Ej, panie poruczniku, wysmukły jak świeca,
ja wiedziałem, że ciebie kula nie ominie.

Zetrę ci z ust rękawem tę czerwoną rosę,
źle tu leżeć na ziemi wśród końskiego ścierwa,
podzielimy się jednym cienkim papierosem
i skradzioną z węgierskich taborów konserwą...

Nie chcesz, stary, co?... Nie wiem, gdzie cię zakopali –
pod Czartoryską Górą? Kuklą? Kamieniuchą?
Dziś już nie ma nikogo z dwunastej kompanii
i twojej maciejówki wciśniętej na ucho. –

Roztopiała się młodość brudnym, mokrym śniegiem,
dławiły dni pochmurne, jak robactwo żarły,
i już mi chłodne były jesienne noclegi,
i z umarłymi byłem sam na pół umarły...

...Kowalski – rozerwany granatem. Ignaczak –
cztery kule w pachwinę. Nowak – od szrapnela.
Marciniak – kula w piersi... pamiętam, jak patrzył
i skamlał umierając: „Wody... przyjaciele...”

Bracie! Ja cię napoję. Mam wodę w manierce.
Ale ten marsz bez przerwy – i nigdy postoję...
Ciężko. I nie wiem, czy mi bardziej cięży serce,
czy na plecach tornister i dwieście naboji...

O, niechaj mnie to niebo zadławi i zniszczy,
ja się nie ugnę przed nim – urągam i wzywam:
hej, czarna artylerio, ostatni raz wystrzel
okropnym, ślepym słońcem nad ziemią nieżywą,

chluśnij we mnie wulkanów żuzłem i żelazem,
niech trajektoria tęczy na pół mnie rozetnie,
niech groby oceanów pochłoną mnie – razem
z pękniętym, głupim sercem – siedemnastoletniem.

6 / 44

CZESŁAW MIŁOSZ
KOŁYSANKA

Józefowi Czechowiczowi

Nad filarami, z których smoła ścieka,
w prowincji tej, gdzie salwa co dzień błyska,
pod śpiew saperów o losie człowieka
kołysze płacz dziecinny kołyska.

Kołysze, lula nowego bohatera
w zapachu ognia i spalonych zbóż.
Pluszczą pontony, tryska ptak zbudzony.
Roz-kwi-ta-ły pęki białych róż.

Nie śpiewajcie, chłopcy, pieśni tej –
porucznik mówi – bo zanadto smutna
i tak już w wodzie mokniemy po pas.
Nie bójcie się, tam w górze nie szrapnele –
po prostu leci ogień sennych gwiazd.

Mój mały – szepczą dziecku w wiosce siwej
od mgły armatniej – mały, bajkę chcesz?
Więc była... rzeka nazwana Stochodem.
W rzece mieszkała taka ryba, leszcz.

A leszcz był płaski jak miesiąc wieczorem,
i pływał sobie, wodne kwiaty jadł,
aż przyszedł ktoś nad wodę i zakrzyczał:
wróć, u-ca-łuj jak za dawnych lat.

Zdziwił się leszcz, kto go wołać może.
Ale dość bajki, śpijże już, mój mały.
Jest inna bajka. Był raz sobie kraj,
a w kraju żyta szerokie szumiały,
szumiały żyta, szumiały i szły
krajem pociągów pełne bochnów chleba,
nad pociągami srebrny grał skowronek...
Dalej nie umiem.

7/44

JERZY LIEBERT

JESIEŃ NA MOGIŁACH WIOSENNYCH

To nic, że piasek powieki rozwarł,
Ziarnami w usta, w uszy się wwiercił –
Przez ziemię głuchą, przez wieko śmierci,
Miasta miłego słyszemy rozgwar.

Jakże go trudno spod czaszki wygnać,
Wrzawą po żyłach przebiega w tętna,
Płynie powietrzem, napełnia cmentarz,
Pod ziemią dzwoni, brzęczy jak sygnał.

Tupot stóp ciągły w mogiły wsiąka,
Tupot nad nami dotąd nie zamilkł.
Mierzą nas w marszu, mierzą krokami.
Wkoło stóp tysiąc po nas się błąka.

Wiatr liście uschłe, wiatr próchna niesie,
Deszcz szary tłucze w wieńce blaszane,
Omywa szary, cmentarny kamień.
Listopadowa wlecze się jesień...

Idą nad nami zmieszani z tłumem,
Krok takt wybija, takt w trumny stuka,
Wiatr krzyże schylił, deszcz wstęgi splukał,
We mgłach nad nami jak kasztan szumi.

Barwną konnicą, szarą piechotą,
Ciągną nad nami w poranki słotne –
Piersi nas bolą, wieńce nas gniołą,
Wieńce blaszane, wstęgi wilgotne!

Niepokój szumi w warszawskim wietrze,
Stada jaskółek w górę wzleciały –
To tylko z chwastów, z ścierni szerniałych
Wilgoć trująca sączy się w przestrzeń.

Ciągną nad nami, płyną zwycięsko
Kwiaty u hełmów, w lufach gałązki...
O, matko-śmierci! W wietrze się trzęsą
Bezlistne drzewa – różgi liktorskie!...

8 / 44

JAN LECHOŃ
PIŁSUDSKI

Czarna Rachel w czerwonym idzie szalu drżąca
I gałęzie choiny potrąca idąca –
Nikogo nie chce budzić swej sukni szelestem,
I idzie w przód jak senna, z rąk tragicznym gestem,
I wzrokiem, błędnym wzrokiem gasi mgieł welony,
I świt się robi naraz. I staje złękniony.
Pobladłe Robespierri, cisi, smutni, czarni,
Wychodząc, z hukiem drzwiami trzasnęli kawiarni.
Na rogach ulic piszą straszną ręką krwawą,
Uśmiechają się dziwnie i giną na prawo.
Tylko słyszeć nóg tupot na ulicy pustej
I szept cichy. Trup jakiś z zbielełymi usty –

I gdzieś kończy muzyka jakiś bal spóźniony.
Pod lila abażurem mrugają lampiony.
Białych sukni w nieładzie senność, ciepło, zmiętość
I piersi, krągłych piersi obnażona świętość,
I mazur, biały mazur w ogłupiałej sali:
Dziś! dziś! dziś! Wieś zaciszna i sznury koralu.
Roztańczyła się sala tęgim nóg tupotem.
Hołubce o podłogę walą, biją grzmotem,
Białe panny i panny niebieskie, różowe
Przelotnie a zalotnie przechylają głowę
I mówią czarnym frakom: „Przyjdźcie do nas jutro”
I podają im usta za podane futro.

A kiedy świt różowy przez żaluzje wnika,
Dla siebie, nie dla gości, gra jeszcze muzyka.
Menuetem się cichym wiolonczela żali,
I białe margrabiny przychodzą z oddali.
Na liliowych oparach spływają bez słowa,
I panier rozłożyła markiza liliowa,
Kawaler podszedł blady. Pani tańczyć każe!
I tańczą hafty, sprzączki, koronki, pliumaże.
A w klarnet, flet i skrzypce, w ukłony margrabiny

Czerwoną, rozwichrzoną wpada nutą Skriabin.
Drze ciszę dysonansem, wali w okiennice,
Muzykę wyprowadza przed dom, na ulice,
Na place, rozkrzyczane w potępieńcze ryki,
I rzuca w twarz akordom zgłodniałe okrzyki,
Na ziemię je obalił i kopie z rozpaczą:
Otworzyć wszystkie okna! Niech ludzie zobaczą!!

Wielkimi ulicami morze głów urasta
I czujesz, że rozpękną ulice się miasta,
Że Bogu się jak groźba położą przed tronem
I krzykną wielką ciszą... lub głosów milionem.
A teraz tylko czasem kobieta zapłacze –

Aż nagle na katedrze zagrali trębaczeli!
Mariackim zrazu cicho śpiewają kurantem,
A później, później bielą, później amarantem,
Później dzielą się bielą i krwią, i szaleństwem,
Wyrzucają z trąb radość i miłość z przekleństwem,
I dławią się wzruszeniem, i płakać nie mogą,
I nie chrypią, lecz sypią w tłum radosną trwogą –
A ranek, mroźny ranek sypie w oczy świtem.
A konie? Konie walą o ziemię kopytem.
Konnica ma rabaty pełne galanterii.
Lansjery-bohaterzy! Czołem kawalerii!
Hej, kwiaty na armaty! Żołnierzom do dłoni!
Katedra oszalała! Ze wszystkich sił dzwoni,
Księża idą z katedry w czerwieni i złocie,
Białe kwiaty padają pod stopy piechocie,
Szeregi za szeregiem! Sztandary! Sztandary!

A On mówić nie może! Mundur na nim szary.

przypisane Helenie Sulimie

9 / 44

KAZIMIERA IŁŁAKOWICZÓWNA LIST MATKI ŻOŁNIERSKIEJ

„Ja stara – osiemdziesiąt blisko lat!
Syn mój pod Twoją wodzą w boju padł.
Już tyle zbiegło zim... Jesteśmy sami
od śmierci Janka mego pod Krzywopłotami.
Córka z dziećmi – na kresach: zięć ma posterunek
daleko na wsi, a poczta – Boruny.
Gdy będziesz, Panie Wodzu, kiedyś miał me lata,
poznasz, jak serce żywiej wspomnieniem kołata,
jak dni się czepia jasnych i weselszych godzin,
a dzieciństwem swych dzieci bawi się najłodziej.
Tak ja, choć mąż, staruszek mój – przy moim boku,
do mego Janka wracam i odeń – ni kroku!
Jak mądry był na podziw od dziecięcia,
jak zawsze czuł, co się w mem sercu święci,
jak ludziom był przylepką, jak lubił zwierzęta...
Jan Cieślak... Może Pan Marszałek zapamiętał?
Oczy miał siwe, zdrowie nieco liche,
gdy prędko biegał – tak mocno oddychał...
...Do Legionów... Boże mój!... Rozumiem... dla idei...
Oł, i rozbiera mię już i list się już dalej nie sklei...
Żem śmiała w ogóle... O, Wodzu, Generale,
niedługo moich dni! Jak lichy knot się palę.
Nie mam do kogo tu przemówić słowa;
mój dziaduś drzemie tylko i za piec się chowa,
sąsiadki i krewniaczki tyle że labiedzą:
»Oł, syn zginął we wojsku. Teraz – sami siedzą!«
Nie rozumie ich rozum, myśl się nie domyśli,
jak oni dom rzucili, jak do Ciebie przyszli,
jakeś ich uczył, jaka była bieda
– żeś sam nic nie miał, toś też im nic nie dał!
Jak ten młodziutki żołnierz, od biura i sochy,
od gnoju i od pędzla, jak on Ciebie kochał!
Ja stara – ja wiem, jużem przepłakała
te lata. Już do Janka blisko, Bogu chwała!
I nie trzeba mi nic... Wiek mój, jak sen starości, tak lekki...

Tylko bym chciała – kiedy uniesiesz powieki
i spojrzysz na ten arkusz, pisany koszlawo
– byś przypomniał na chwilę, Ty, wśród Twojej sławy,
chwały, wielkości, w której budzisz się co ranka,
na jedną tylko chwilę, twarz mojego Janka!...
...Byś razem ze mną spojrział... bo Ci on był miły,
wiem... Bo kochałeś ich też... I jak pomnik strzeżesz ich mogiły,
trawy, na której padli, i kamieni, pod którymi leżą,
i wierzyłeś w Polskę i w nich i w Boga wiekuistego...

Amen. I ja tak wierzę.”

10/44

WŁADYSŁAW BRONIEWSKI
MANNLICHER

Nie głaskało mnie życie po głowie,
nie pijałem ptasiego mleka –
no i dobrze, no i na zdrowie:
tak wyrasta się na człowieka.

Byłem jeszcze zupełny szczeniak,
kiedym wziął karabin do garści,
żeby w śmierci, w grozie zniszczenia
zaciąć usta i czoło zmarszczyć.

Nauczyło żołnierskiej krzepy
życie trudne, twarde i liche.
Byłem wtenczas jak szczeniak ślepy,
na świat patrzył za mnie mannlicher.

Dowiedziałem się, o czym milczy
czarny Styr i zielony Stochód...
Gryzą ziemię moi najmilsi,
nawqchali się dosyć prochu.

Cóż im wyznać w serdecznym słowie,
gdy się młodość jak cmentarz przyśni?...
Nie głaskało mnie życie po głowie,
nie doszedłem tam, dokąd szliśmy,

ale idę jak żołnierz dalej,
inny, dalszy, trudniejszy cel mam,
i jak stary mannlicher wali
wiesz mój gniewny – broń szybkostrzelna.

11/44

JAN LECHOŃ
HEROSTRATES

Czyli to będzie w Sofii, czy też w Waszyngtonie,
Od egipskich piramid do śniegów Tobolska
Na tysięczne się wiorsty rozsiadła nam Polska,
Papuga wszystkich ludów – w cierniowej koronie.

Kaleka, jak beznodzy żołnierze szpitalni,
Co będą ze łzą wieczną chodzili po świecie,
Taka wyszła nam Polska z urzędu w powiecie
I taka się powlokła do robót – w kopalni.

Dziewczyna, na matczyne niepomna przestrogi,
Nieprawny dóbr sukcesor, oranych przez dzieci,
Robaczek świętojański, co w nocy zaświeci,
Wspomnieniem dawnych bogactw żyjący ubogi.

A dzisiaj mi się w zimnym powiewie jesieni,
W szeleście rdzawych liści, lecących z kasztanów,
Wydała kościotrupem spod wszystkich kurhanów,
Co czeka trwożny chwili, gdy ciało odmieni.

O! zwalcież mi Łazienki królewskie w Warszawie,
Bezduzne, zimnym rylcem drapane marmury,
Pokruszcie na kawałki gipsowe figury,
A Ceres kłosonośną utopcie mi w stawie.

Czy widzisz te kolumny na wyspie w teatrze,
Co widok mi zamknęły daleki na ścieżaj?
Ja tobie rozkazuję! W te słupy uderzaj
I bij w nie, aż rozkruszysz, aż ślad się ich zatrze.

Jeżeli gdzieś na Starym pokaże się Mieście
I utkwii w was Kiliński swe oczy zielone,
Zabijcie go! – A trupa zawleczcicie na stronę
I tylko wieść mi o tym radosną przynieście.

Ja nie chcę nic innego, niech jeno mi płacze
Jesiennych wiatrów gęźba w półnagich badyłach;
A latem niech się słońce przegląda w motylach,
A wiosną – niechaj wiosnę, nie Polskę zobaczę.

Bo w nocy spać nie mogę i we dnie się trudzę
Myślami, co mi w serce wrastają zwątpieniem,
I chciałbym raz zobaczyć, gdy przeszłość wyżeniem,
Czy wszystko w pył rozkruszę, czy... Polskę obudzę.

12/44

BRUNO JASIEŃSKI
BUT W BUTONIERCE

Zmarnowałem podeszwy w całodziennych spieszeniach,
Teraz jestem słoneczny, siebiepewny i rad.
Idę młody, genialny, trzymam ręce w kieszeniach,
Stawiam kroki milowe, zamaszyste, jak świat.

Nie zatrzymam się nigdzie na rozstajach, na wiorstach,
Bo mnie niesie coś wiecznie, motorycznie i przed.
Mijam strachy na wróble w eleganckich windhorstach,
Wszystkim kłaniam się grzecznie i poprawiam im pled.

W parkocieniu krokietni – jakiś meeting panieński.
Dyskutują o sztuce, objawiając swój traf.
One jeszcze nie wiedzą, że, gdy nastał Jasieński,
Bezpownotnie umarli i Tetmajer i Staff.

One jeszcze nie wiedzą, one jeszcze nie wierzą.
Poezyjność, futuryzm – niewiadoma i X.
Chodźmy biegać, panienki, niech się główki oświeżą –
Będzie lepiej smakować poobiedni jour-fixe.

Przeleciało gdzieś auto w białych kłębach benzyny,
Zafurkotał na wietrze trzepocący się szal.
Pojechała mi bajka poza góry doliny
I nic jakoś mi nie żal, a powinno być żal...

Tak mi dobrze, tak mojo, aż rechoce się serce.
Same nogi mnie niosą gdzieś – i po co mi, gdzie?
Idę młody, genialny, niosę BUT W BUTONIERCE,
Tym, co za mną nie zdąży, echopowiem: – Adieu! –

13/44

JULIAN PRZYBOŚ RÓWNANIE SERCA

Powietrze uduszono sztandarami.
Pod wszystkie triumfalne bramy
zbuntowani podkładają dynamit!

Kim jestem? Wygnańcem ptaków.

Stół pod moim piórem wezbrawszy do samych krawędzi
przebiera swą miarę,
jak czołg, gdy ma ruszyć do ataku.
Dom już dziś płonie we mnie jutrzejszym pożarem,
serce atakuje mię prędeż.

Szrapnel pęka ze słupów latarni:
lampy zapalono na ulicach jednocześnie.
Dzień mija w zbrojnej pieśni żołnierskiej, rzezi.

Z rudej trawy zjeżyły zebra poległych darń.

Żywy idę miastem będącym, a już tylko byłym.

Kim jestem? Wygnańcem ptaków.

Ogrody – Nów jak cień wschodzący z gałęzi –
Świat beze mnie się spełnia wolny i bezczuły,
i tylko liści jesiennych opada na głowę laur.

...abym już nigdy nie ucichł.

Łagodny
każdą kieszeń obróciłbym w gniazdo dla jaskółek
odlatujących od ludzi.

14/44

JULIAN TUWIM MIESZKAŃCY

Straszne mieszkania. W strasznych mieszkaniach
Strasznie mieszkają straszni mieszcianie.
Pleśnią i kopciem pełźnie po ścianach
Zgroza zimowa, ciemne konanie.

Od rana bełkot. Bełkocą, bredzą,
Że deszcz, że drogo, że to, że tamto.
Trochę pochodzą, trochę posiedzą,
I wszystko widmo. I wszystko fantom.

Sprawdzą godzinę, sprawdzą kieszenie,
Krawacik musną, klapy obciągną
I godnym krokiem z mieszkań – na ziemię,
Taką wiadomą, taką okrągłą.

I oto idą, zapięci szczerze,
Patrzą na prawo, patrzą na lewo.
A patrząc – widzą wszystko oddzielnie:
Że dom... że Stasiek... że koń... że drzewo...

Jak ciasto biorą gazety w palce
I żują, żują na papkę pulchną,
Aż, papierowym wzdęte zakalce,
Wypchane głowy grubo im puchną.

I znowu mówią, że Ford... że kino...
Że Bóg... że Rosja... radio, sport, wojna...
Warstwami rośnie brednia potworna
I w dżungli zdarzeń widmami płyną.

Głowę rozdętą i coraz cięższą
Ku wieczorowi ślepo zwieszają.
Pod łóżka włazą, złodzieja węższą,
Łbem o nocniki chłodne trącając.

I znowu sprawdzą kieszonki, kwitki,
Spodnie na tyłkach zacerowane,
Własność wielebną, święte nabytki,
Swoje, wyłączone, zapracowane.

Potem się modlą: „...od nagłej śmierci...
...od wojny ...głodu ...odpoczywanie”
I zasypiają z mordą na piersi
W strasznych mieszkaniach straszni mieszczanie.

15/44

MARIA PAWLIKOWSKA-JASNORZEWSKA CIOTKI

Ciotki nie były piękne, nie miały nic z wróżek.
Były dzielne, szczawiowe, barchanowe żony.
Nie miały złotych włosów ani cienkich nóżek,
ani oczu złowrogich o rzęsach zdziwionych.

Brały serio swe dzieci, kwiaty i owoce,
mężów trzymały krótko, perfum nie lubiły,
zasypiały spokojnie w księżycowe noce,
pełne kurzej tężyzny i jaglanej siły.

Jedynie ciocia Jola wiotka i pachnąca
przypominała wróżkę i paryską lalkę.
Chodziła w piórkach ptasich i tiulach ze słońca,
całowała, podnosząc gwiaździstą woalkę...

Wkrótce ją jakieś wichry żałosne rozwiały
wśród wiosennych błyskawic i szumów ponurych...
Zgrzebne ciotki płakały – lecz nic nie wiedziały,
jaki był smak miłości i... trutki na szczury.

16 / 44

STANISŁAW BALIŃSKI
NIE MOGĘ, PANIE, PATRZEĆ...

Nie mogę, Panie, patrzeć w gwiazdy i w obłoki,
Bo mi czernieją w oczach dale planetarne; –

Oh, niebo jest za wielkie, a świat za szeroki:
Odbierz nam niebo, Panie, i serca daj czarne.

Zagaś ostatnie słońce na bladej północy
I każ, niech na równiku stokrotnie zaświeci,

Napełnij wielkim strachem oczy sinej nocy,
Żeby zasnąć nie mogli wariaci i dzieci.

Upokarzaj ambitnych, a skromnych poniżaj,
Mężnych napawaj lękiem, co zamyka usta, –
Kochankom weź krew z serca i pomieszaj z wiatrem,
A cały sens miłości zamień w słowo puste.

Szczęśliwym, którzy w życiu niczego nie pragną,
Przysuń tysiące pragnień, jak wonnych ogrodów,
A marzycielom mądrym – daj tysiąc zawodów
I zamiast tłąk pachnących – odkryj smutne bagno.

Kasjerom w bankach podsuń pilniki ze stali,
Stróżom nocnym godziny płacz, żeby się bali,
Naiwnym psuj uśmiechy i minki gotębie,
Głupim odkryj – jak w lustrze – świadomość, co gnębi.

Dowcipnym odbierz dowcip. Niech się nikt nie śmieje.
Odjeżdżającym odbierz ochotę do jazdy,
Zakonnikom – jałmużny, a poetom – gwiazdy,
Wszystkim biednym, strapionym i chorym – nadzieję.

Mnie wreszcie, tęskniącego za ogromnym światem,
Uwięź, Panie, w miasteczku cichym i uśpionym,
Nie pozwól mi zapomnieć o jazdach szalonych
I zaduś mnie prowincją – jak starym krawatem...

17 / 44

WŁADYSŁAW SEBYŁA
MODLITWA

Boże! Luń świetną jasność świetlistą strugą z wiadra
Rybie, co schnące skrzela na ostrym piasku targa.

Zdejm starcze bielmo z oczu ogłupiałego konia,
Który zapomniał chrzęstu runiastych traw na błoniach.

Brudnemu psu, włóczędze, zapadłe wygładź boki,
Radośnie pozwól szczekać pod niebem – pod wysokim.

Swarliwym wróblom posyp garście grubego ziarna,
Niech mielą swoje kłótnie na świergotliwych żarnach!

Wróc uśmiechniętą młodość chłopcom dwunastoletnim
O starczych, zmiętych twarzach – przed sądem dla nieletnich.

A matkom-suchotnicom pierś słodkim mlekiem odmij,
By mieli co ssać nadzy synkowie pierworodni.

Pozrywaj twoje gwiazdy i rozrzuć je po ziemi,
Dzwoń w nie, by trzaski iskier usłyszeć mogli niemi!

I rozwieś ślepcom tęcze w oczach znieruchomiąłych.
Rzuć im odmęty wirów czerwonych, modrych, białych,

A rybie, targającej skrzela na sypkim piasku,
Rzuć tylko jedną kroplę Twego płynnego blasku!

18 / 44

KAZIMIERA IŁŁAKOWICZÓWNA WSZYSTKO, CO BĘDĘ MIAŁA

Będę miała gronostaje i lisy,
kapelusze duże i obłoczne,
tylko jeszcze podumam, poczekam,
tylko jeszcze na chwilę odpocznę.

Będę miała w pozłacanej obroży
malutkiego bonończyka na sznurku,
tylko jeszcze popatrzę, posłucham,
jak się kłóćcą wróble na podwórku,

jak się pająk, spuszcany po rękę,
cienkiej nitki mocno, mocno czepia,
jak wieczorem z pnia grubej akacji
patrzą sowy krągłe, krasne ślepia.

Będę miała błyszczące lakierki
małe – ledwo się zmieszczą na dłoni –
i ogromny sapiący samochód,
co pojedzie z siłą dwustu koni.

Będę miała walansjeny, koronki,
przezroczyste batysty i tiule,
tylko jeszcze raz cichutko przeliczę
te podarte cztery biedne koszule;

te, przez które, jak przez siatkę przejrzystą,
przebłyskuje z każdym ruchem skóra,
że ja nawet sama nigdy nie wiem,
gdzie się kończy koronka, gdzie dziura;

tylko jeszcze raz przesunę, nawłokę
sama wstążki – wyblakłe, różowe,
zaceruję cienką, cienką nitką
ramię coraz bardziej „koronkowe”.

Tylko jeszcze raz z głębokim westchnieniem
na dno samo koszyka położę
wszystko, co się stało siatką samą,
czemu żadna igła nie pomoże...

19/44

JULIAN TUWIM
OGRODY SZPITALNE

Uchwyc tę dziwną chwilę, tę niewysłowioną,
Co zwykle po południu schodzi na ulicę
W dni świąteczne – i żale cię drżące owioną,
I poczujesz niezmierną w swym sercu tęsknicę.

Zobaczysz nudę ludzi i ulic zwątpienie,
Niepokój zbytniej ciszy, żal słów pożegnalnych,
I zbudzi się w twej duszy łagodne znużenie:
Ewangeliczny smutek ogrodów szpitalnych.

...Dzwoni gdzieś jednostajny, monotonny dzwonek,
Na drzewach nagich – gniazda samotnych jaskółek,
Wdowie smutki, apatia, sieroty z ochronek,
Ktoś nieładny w żałobie i starców przytułek...

Uchwyc tę dziwną chwilę... Ludzie siedzą w domu,
Ulice, suche, czyste... Gdzieś śpiew niewesoły...
I taki smęt poczujesz, nie znany nikomu,
Jak uczeń, co ostatni wychodzi ze szkoły.

20/44

FELICJA KRUSZEWSKA PROSTYTUTKA

Jak przybitą mnie trzymał do łóżka
przez noc całą do szarego rana.
Spadła czysta na ziemię poduszka,
kiedym kładła się z nim spać pijana.

Na mej twarzy gorące dyszały
usta całe wódką przesiąknięte,
i ramiona mnie obejmowały,
jakby więzy, jak łańcuchy przeklęte.

Och, gorąco było i czerwono
i dymiła zagaszona świeca.
Twarz miał mokrą od potu i słońca,
dolatywał przykry śwąd od pieca.

Bóg jest pewno nad wszystko surowszy,
że tej nocy nie uczyni krótką.
Kiedy zasnął, na brzeg mnie zepchnąwszy,
chciałam płakać cichutko, cichutko.

Kiedy wreszcie wychodził przed świtem,
to mi rzucił pieniądze i wyzwisko.
Coś jęczało jak w dzwonie rozbitym
to daleko, to znów bardzo blisko.

Pełno było dymu z papierosa,
w piersiach kłuło mnie coś tak głęboko.
Na stół weszłam w koszuli i bosa,
otworzyłam okienko szeroko.

Było cicho – cicho – błękitno.
Mały wróbel po dachu skakał.
Coś krzyknęłam okropnie do Boga.
Bóg zrozumiał. Białym śniegiem płakał.

21/44

JÓZEF CZECHOWICZ
POD DWORCEM GŁÓWNYM W WARSZAWIE

z okien bryzgało blaskiem
królował w niklach bufet
biły pod sufit płaski
fontanny kwiatów kruche

są tam firanki płyną
dają tło ceniom sytych
czy to nocną godziną
czy szronowym przedświtem

alkoholu symfonie
fugi jarzyn i mięsa
ciszej grajcie w agonii
żywy głód się wałęsa

jeden głód kaszle szczeka
drugi głód palce łamie
na cóż trzeci głód czeka
drżąc we wnęce przy bramie

wielokie zarosłe
twarze głodów człowieczych
to są biedne księżyce
spustoszałych wszechrzeczy

dyszka kaszląją w runo
wytartego szalika

mówię wam przez nie runą
mocne twierdze jerycha

22/44

ANDRZEJ WOLICA DO TOWARZYSZA ZECERA

Nasza drukarnia była na czwartym czy piątym piętrze,
w wysokim domu nad Wisłą, w sieni z podwórza na lewo.
Okna patrzyły daleko w wolną, szeroką przestrzeń
i w Wisłę ciągnącą leniwie barki z jabłkami i drzewem.

W dole był Solec z szeregiem małych pokracznych domków,
a w dwóch pokojach na górze słońce mieszkało co dzień.
Nigdy nie wpłynął na Wisłę potężny okręt Patiomkin.
Warszawa konała milcząc, w pokorze i w żrącym głodzie.

Kiedy dwóch szybko składało, trzeci stał w oknie otwartym.
Wpatrzony w wolną przestrzeń, był wolny i wyniosły.
Twardo dyktował zdania, czerwone, gorące, twarde,
mówił najprostsze słowa, stylem z prostych najprostszym.

Dwa małe pudełka czcionek i pedałówka śmieszna.
W pokracznych domkach Solca, od farby arkusze mokre.
Korekta szybka, nerwowa, i błędy w każdym wierszu.
I nocy zapadła zasłona nad Wisłą i nad oknem.

Towarzyszu zecerze! Stary, zwiędły człowieku,
nie znalazłem twego nazwiska, gdy przyszli nocą żandarmi.
Spotkamy się znów przy robocie, by słowa na czyny przekuć
i praktykować radośnie w wolnej, słonecznej drukarni.

23/44

MAURYCY SZYMEL
GENEALOGIA

Teć są imiona Synów Izraelskich, którzy weszli do Egiptu...
(Exod. I. 1)

Teć są imiona moich sióstr i braci,
Wylęgłych z ciemnych domów smutnego przedmieścia:
Abraham – szlifierz, który rękę stracił,
I Dan, o którym zaginęły wieści.

Efraim uciekł w noc do Amsterdamu –
(Nas wszystkich gnają wiatry w świat szeroki)
Ruta została. Gospodarzy z mamą
I pisze listy do wuja z Milwaukee.

Starej mej matce Chana jest na imię,
A Zew – dziadowi memu z Toporowa –
Dziad bywał u nas raz do roku w zimie
I zapalał na oknie świeczki chanukowe.

A ja – układacz wierszy.

Gdy z lip się pierwsze kwiaty posypały
I cieniem w słońcu chwiały się kasztany,
Ja – nocą wiersze gorzkie układałem,
W nie mojej mowie zgubnie zakochany.

Dziś wiem, że smutek wieczny jest jak księżyc
I nieobjęty, jak nocny firmament –
Choć wierszem śmierci nie da się zwyciężyć,
Wiecznie kochamy, wiecznie umieramy.

24/44

ANTONI SŁONIMSKI
ROZMOWA Z RODAKIEM

Stary Żyd mnie zapytał koło Jaffskiej Bramy:
– Ogród Saski jest jeszcze? Ciągle taki samy?

Jest fontanna? Przy wejściu od Czystej ulicy,
Tam sklep z wodą trzymali dawniej cukiernicy.

– Wszystko jest tak jak dawniej: fontanna i kioski.
Tylko stoi tam jeszcze księżę Poniatowski.

– Poniatowski! Polskie wojsko, jak to się mówiło...
Nie wiem, jak tam teraz, dawniej dobrze było.

Ja jestem trochę słaby. Jak ja się poprawię,
Ja chcę jechać; ja pragnę zamieszkać w Warszawie.

Nawet mam tutaj kupca; jak się wszystko sprzeda,
To może będzie dosyć... Tylko syn mi nie da.

On bardzo wykształcony; też nazwisko Lewi,
Jak ja mówię o Polsce, on nic z tego nie wie.

Ja mu mówię, tłumaczę sam, jak tylko umiem:
„Przecież tam jest Warszawa!” To on nie rozumie.

25 / 44

MIECZYSŁAW JASTRUN

BAJKA

Niewiniątka, chłopczyki, przyjaciele zwierząt,
Gdy rysujecie kredą koła na chodniku
Śmiejąc się, któż by przy was śmiał pomyśleć: rzeź.
Ale ona już blisko jak Zła Niańka klęczy,
Herodiada, miednicę trzyma krwi i ręcznik –
I widzi już dymami rozkopaną wieś,
W której skonacie tocząc bryły krzyku...

Tam was wrzucą do wspólnego dołu.
Przywalą werblem skaczących grud,
Byście nie wstali i nie przerazili
Tych, co rzucili kości i popioły
W workach olbrzymich z zachodu na wschód.

Już słyszę szelest waszych proporców.
I kogut pieje w otwartą noc,
W zimową, szklaną noc, proroctwo
Z przestrzeni tych nie zamrożonych mową.

26 / 44

STANISŁAW WYGODZKI BUTY

Tych butów nikt nie zdjął do snu
i nikt ich nie obuł rano.
Wyciągam je wczesną wiosną
i kładę na ziemię zoraną.

Wyciągam z błota i grudy
pod ciche wiosenne wieczory
kawaleryjskie buty
artyleryjskie buciory.

Stukają ciężko podkute
na drogach zdeptane i płaskie
związane kolczastym drutem
gliną obrosłe i piaskiem.

Przednie uszyły je mistrze
na miarę żołnierskiej nogi.
Teraz wyciągam z nich piszczel
na polu nieznanym mogił.

Maszerowały tu chłopem
a może wysmukłym chłopcem?
Z cholew kościstą stopę
wytrząsam pod siana kopcem.

Sam kroczę w żołnierskich butach
na polach Verdun wczesną wiosną.
Krzaki splecione drutem
suchym piszczelem rosną.

Z nóg zrywam buty z podeszwą –
zdzieram kłęb sznurowadła
i nagle z podbić i ze szwów
stopa ma kością wypadła.

Gdziekolwiek spłynę na północ
pod słońcem czy mroźnym wieczorem
piszczel uderzy o czołno
moim żołnierskim buciozem.

Czy pójdę ciepłym zachodem
piaskami, które cień mój rozciął
zmęczony usiądę nad wodą
toń mącić obutą kością.

Już zawsze będą mnie gonić
sen mój zagłuszać i budzić
buty człapiące w pogoni
na stopach zabitych ludzi.

Słyszę, jak kroczą po polach
na zdrowych żołnierskich stopach
z Verdun po ostępy Podola –
grzmot, którym dudni Europa.

27/44

JAROSŁAW IWASZKIEWICZ

ZIMA

I oto białe leżą na wszystkim zasłony.
Z siwego nieba chmurą upadają gwiazdy
Zabite śniegiem. Lecą kracząc wrony,
I sanie gwizdzą gotowe do jazdy.
Wstańmy i chodźmy. Nie wkładaj okrycia.
Ogrzeją nas wszak świerki i śniegowe zwoje,
Wejdziemy jak najdalej w głąb naszego życia.
Ja patrzę w twoje oczy, a ty popatrz w moje.
Na dnie, za śniegiem i za zimnym lodem
Czarne źródełko cierpi i wodę wylewa,
Nie idź przede mną, droga, ja nie pójdę przodem,
Razem słuchajmy życia, co pod zimą śpiewa.
Coraz ciemniej, śnieg spada na nasze powieki,
Zawierucha otacza nas swą białą płachtą.
Jeszcze tylko ostatni ślad drzew: świerk kaleki,
Któremu wierzch ucięto, jeszcze sosny pachną,
A już nic, a już czarność, woda zamarznęta,
Kilka błysków na oknach, których nie wspomnimy,
I zimne twoje zęby, twarz, co nie pamięta...
Chodź, chodź, spoczniemy wreszcie w czarnym cieniu zimy.
Bo potem śnieg stopnieje i splot traw urośnie,
Inne zapachy wstaną i ludzić nas zaczną,
Goła ziemia w pierwotnej męczarni rozpocznie
Myśleć o wiosnie.
Prędszej, prędszej, do śniegu, samotni, do ziemi,
W lód szerniały krew nasza czarna się roztrwoni,
Prędszej zasnąc zimowo: a nad zbawionymi
Nigdy już nowa wiosna życiem nie zadzwoni.
Bo przysięgam, i uwierz patrząc w moje oczy,
Niech się w nich wieczna prawda jak scena odśłania:
Nie ma, nie ma, ach, nie ma – zima serce mroczy,
I śnieg całunem wieje – nie ma zmartwychwstania.

28 / 44

CZESŁAW MIŁOSZ
TY SILNA NOC...

Ty silna noc. Do ciebie nie dosięga
ni płomień ust, ni chmur przejrzystych cień.
Słyszę twój głos po ciemnych snu okręgach
i świecisz tak, jakby nadchodził dzień.

Ty jesteś noc. W miłości leżąc z tobą
odgadłem los i bojów przyszłych zło.
Ominie plebs, a sława przejdzie obok
i pryśnie muzyka jak butem tknięte szkło.

Wrogowie mocni są, a ziemia nazbyt wąska
i ty, kochana, jesteś wierna jej.
U ziemskich wód czarnego bzu gałązka,
wiatrem przygnana z niewiadomych kniej.

Ogromna mądrość, dobroć niekobieca
jest w twoich kruchych rękach, o Śmiertelna.
I blask poznania na czole prześwieca:
stulony księżyc, nierozwita pełnia.

29/44

JERZY LIEBERT
BOŻA NOC

Pokąd mnie będziesz gnębił, gniótl,
Smolisty stropie – smołą trwożył?
Rozdawco plag, szafarzu cnót,
Bezgwiezdny szpiegu boży!

Dokąd mnie wzywasz? Wołasz, skąd –
Kogucim śpiewem o północy,
Zza szyb, w świetlicy każdy kąt
Hyzopem wpływasz nocy?

Budzisz mnie, grozisz – czegoś chcesz,
Nieludzki, od mych spraw człowieczych,
Powiedz, o jaką stoisz rzecz,
Ty, ciemny Sens Wszechrzeczy?

W smolistej pustce głos twój brzmi,
Kołuje, dzwoni przenikliwy.
Za co mnie ścigasz? Płoszysz sny,
Trapisz, żywiole mściwy!

Wiesz dobrze, nie od dziś ten spór
Trwa nierozumny między nami...
Dość! Dość już! Niech raz zmilknie kur,
Złowróźbny ptak otchłani.

30 / 44

JERZY LIEBERT
KOGUTY

Romanowi Gineyce

Rzęząc, z brodą u kolan, bryła mięsa ciepła,
Niezgrabnie, niedołącznie wypływam na jawę –
Odcięta głowa wolno z tułowiem się zrasta
I w blaskach snem ocieka na pledy jaskrawe...

Wyratowany, śpiewem zawrotnym znaglony,
Żebrom moim i biodrom ufnie wracam siebie,
Powieki zapuchnięte z trudem się unoszą –
Widzę, topielec były, – KOGUTA NA NIEBIE!

Płynię, ścigany z dołu kogucimi wrzaski,
Wyższy nad kurze grzędy – pąsowe reduty!
W obłoki odlatuje, w naręcza jarzębin,
On, kur na wysokościach! Śpiewajcie, koguty!...

31/44

JAROSŁAW IWASZKIEWICZ
WODA, ZIELONA I GŁĘBOKA...

Woda, zielona i głęboka,
Powoli mi zalewa usta,
I świat ogromny, świat szeroki
Posoką w ustach moich chlusta.

Przecieka mi przez słabe dłonie,
Ucieka – ach, niedotykalny,
I ręka, która za nim goni,
Zastyga w gest na pół błagalny.

O ziemio-wodo! Wszystko inne
Wydaje się nierzeczywiste –
I przez zielone tafle płynne
Przebłyska światło wiekuiste.

32/44

WŁADYSŁAW BRONIEWSKI
ZIOŁA

Coraz dłużej nie mogę zasnąć.
Noc jest trumną nad sercem zamkniętą.
Nocne myśli, jak cmentarz, pachną
macierzanką, piołunem i miętą.

Zrywam suche badyle i chwasty,
zioła gorzkie, którym znał przed laty,
moje słowa nocą nad miastem
wyrastają jak czarne kwiaty.

Kwiaty mówią, że radość pierzcha
jak mgła lekka pod wiatru tchnieniem,
że jak słońce zbroczone o zmierzchu,
moją głowę pochyla znużenie.

Oto idę spokojnie na zachód
w pustce głuchoj, pod niebem cichym,
na cmentarzu dalekich zapachów
niepojętą goryczą oddycham.

Przysłuchuję się dzwonnym dziewannom,
żółtym dzwonkom na nagich badylach,
cień złowieszczy kołysze się za mną,
coraz niżej ku ziemi się schyla.

Chmura pełźnie liściem łośpucha,
dymem czarnym nad słońca zgliszczem,
w pieszczel ostu przeciąggle, głucho
wicher prędko nad polem świszczce

i rozlewa się krew wieczoru,
jak czerwone jarzębin korale,
i ust piołun wysącza gorycz,
i zakwita kwiat serca – szalej.

Róża polna gałęzią cierniową
wrosła we mnie, bym nie mógł odejść –
to dlatego krwawi każde słowo,
to dlatego tak boli młodość.

O, jak pachną okrutne zioła.
Dzwoni głucha pustka nade mną.
Szumią skrzydła czarnego anioła –
przelatuje nad sercem bezsenność

i drży serce, i lęka się nocą,
i niczego nie umie zapomnieć.

Ten wiersz napisałem przemocą
i ten wiersz mówi tylko o mnie.

33/44

STANISŁAW BRUCZ

O JADOWITE SĄ PSZCZOŁY POCAŁUNKÓW...

O jadowite są pszczoły pocałunków
Latarnie są jak drżące łązy upokorzonych
Gdybym nawet wypił całe morze trunków
Nigdy więcej nie będę pijany.

Ludzkość zawsze zziębnięta w pośpiechu i radość
Ochłapem jest wyrwanym spomiędzy walczących
Twarz mnie boli od śmiechu
Przytul moją głowę. Jestem bardzo zmęczony

34/44

TADEUSZ PEIPER
NAGA

Naga, w obłoku z pościeli, wrysowana w ciszę,
w kołysce z nocy, z nocy o kształcie ust,
na echach słów mych, dzieł czarnego czaru,
naga, na echach, gdy będziesz błyszcząca
złota miednica a w niej z pereł kurz,
ty, kartka papieru którą ja zapiszę
lub może wcześniej rzucę ją, podpał, na ruszt,
naga, w ciszę wklejona, milcz i tylko paruj.
Od słów twych wyżej cenię szept twój, szept twojego ciała,
woń twojego ciała, woń rzeźni i róż.

35 / 44

MIECZYŚLAW JASTRUN
PIEŚŃ ZABOBONU

Z zapadłych wieków, z pierzchłych dali
Przywiał kurz złoty, cwałem starty
Z lipcowych nocy, z żółtych alej,
Co stały jak gromniczne warty.

Odkopał wiosnę, czas stracony,
Że lśni jak obraz nie oschnięty:
Miłosne łoża i zasłony,
I woń idylli sianożętej,

Krzyki, chrapania, złe oddechy
Nabrzmiątych winem i rozkoszą,
Zasznurowanych kobiet śmiechy
I werbel nocy, wzdętych noszą

Pijackich uczt, płomienie łuczyw,
Kiedy sprzeczały się z gwiazdami –
I ciemny, wonny zawiew buczyn
Nie liśćmi szumi, lecz głosami.

Przyptynie jesień, wiatr przywieje
I sad gwiazdami zakołysze;
Stulecia kładą, tuczne dzieje,
Cienie na ponieszporną ciszę.

Gdzież bo się kończy ta epoka?
Złodzieje nocą, dybią słuchy.
A tu mieszczańskie burczą brzuchy
Te Deum w jutrzni i w obłokach.

36 / 44

WŁADYSŁAW BRONIEWSKI
BALLADA O PLACU TEATRALNYM

Bezszenność. Noc. I gwar uliczny.
I mgła na placu Teatralnym.
Mój cieniu, stań i razem milczmy –
któż wie, skąd lęk i czego żal nam?

Mijają dni, jak woda w Wiśle,
szumiąca o czym? – o milczeniu...
Mijają dni, i trzeba myśleć,
kim jestem ja i ty, mój cieniu.

Zaklinacz słów, szarlatan uczuć,
poeta tylko, tylko błazen? –
więc tylko smutki nocą włączyć
i trupa grać w teatrze marzeń?...

A może – depcząc malowidła
bezpłodnych snów rekwizytorni –
oślepić cienie, zdmuchnąć widma
i wyjść na wielki plac historii?...

Niech mówi noc i gwar uliczny,
i mgła na placu Teatralnym –
tu – jeśli jęk – to jęk tragiczny,
tu – jeśli krok – to krok fatalny.

Doleci echo z dna legendy
i zadrży bruk, i serce zadrży –
to szabel błysk i wrzask komendy,
ura-a! i tętent kopyt w szarży!

Kozackim cwałem, świstem kuli
osaczy groza plac rozległy –
grającą ujrzę dłoń: pięć ulic,
i Teatr Wielki: lirę z cegły.

Lecz milczy pieśń o Piątym roku,
w teatrze grają „Lohengrina”,
i pusty plac, we mgle i mroku,
przechodzi upiór szpiega Grüna.

Przechodzi plac i staje w bramie
pałacu Blanka (urząd śledczy),
a stamtąd milcząc patrzy na mnie
i wietrzy krew, i pieśń mą wietrzy...

On wie, że musi walczyć ze mną,
lecz jeszcze lęka się i waha...
(Jak w trumnę wbija w noc bezsenną
żelazne gwoździe krok szpyldwacha.)

Pod maską szpiega może skryty
jest ktoś – bez twarzy, bez imienia –
lecz myślą w Polsce znakomity,
pan wielki serca i sumienia?...

Kto jesteś?! – kroków moich szpicel
czy myśli druh, ktoś niegdyś bliski,
poeta, mówca, wódz, myśliciel,
co zaćmił cały kraj nazwiskiem?

Kto jesteś? Milczy upiór zdrady
i z oczu znika w bramę wszedłszy,
lecz myśl podąża w jego ślady
i trupa, trupa w Polsce wietrzy...

Bezsenna. Mglista noc. Milczenie...
O, ująć teatr jak instrument
i plac, podobny wielkiej scenie,
zagłuszyć trzaskiem starych trumien!

Niech żywi i umarli zjadą
na wiec – kuligiem! – szumnie, gwarnie,
cmentarną, huczną maskaradą
defensyw, więzień i trupiarni!

Kuligiem! – z pieśnią, sztandarami –
na plac – ze stoków cytadeli!...
A upiór zdrady czyha w bramie,
jak zawsze pierwszy w tłum wystrzeli!...

W burzliwy ranek rewolucji
on zdradzi serca i rozumy,
pomiesza słowa, myśli skłóci,
zatriumfuje znów nad tłumem,

wśród trupów będzie tkwić jak pomnik
wzniesiony katom i mordercom,
aż pamięć klęski my, potomni,
wyrwiemy – choćby razem z sercem!...

W dwudziestym czwartym, piątym, szóstym
ja byłem w tłumie wśród masakry:
na placu zakrwawionym, pustym
pozostał cień, co świat mi zakrył,

i kiedy tłum po szarzy zniknął
wśród ulic, które z krzykiem biegły,
cień stał nad trupem robotnika
o teatr wsparty: lirę z cegły!...

Od lat, od lat u stóp teatru
misterium dziejów gra się krwawe,
od lat chce upiór pieśń mą zatruć
i pieśnią runąć na Warszawę,

lecz ja, staczając bój z upiorem
o trupi plac i lirę trupa,
do ręki żywe serce biorę,
by chęptał krew mój cień, mój upiór.

Gdy cienia zdrady krwią nasycę,
natenczas pieśń, co trwogi nie zna,
zuchwała leci na ulice
i wiedzie tłumy, zła, drapieżna,

na plac Czerwony, Teatralny,
gdzie krzyżeć umie bruk uliczny,
gdzie – jeśli krok – to krok fatalny,
a jeśli jęk – to jęk tragiczny.

37/44

38/44

JERZY JANKOWSKI
TRAM WPOPSZEK ULICY (RAPSOND)

1.

Niebieskie oczy proletariatu...
tak jak niebieski jest nad Polską świt!
o wieże waszej świat pszekaże światu
międzynarodowy futuryzmu mit.

2.

Fabryki kominy czarne jak sztandary,
czarne niby lotny dzielnic ludu proch
wy zapamiętacie bezmiar tej ofiary,
kiedy osypywał was mitraliez groch.

3.

Czerwone płomienie walczą z wodną falą,
na płonącym statku długo chwiał się maszt
woda doń syczała: „Do mnie pujdź bo spalą!”
lecz ogień zwyciężył: myszy wyszły z kaszt.

4.

Tokaż pszy tokarni groźnie się uśmiecha
już na lon wytoczył dziewiętnaście luf
kował pot ociera, bo żar praży z miecha,
ileś mieczuf wykuł, towarzyszu, muf!

5.

Giser pochylony nad formą nie dmucha
pszy odlewie bożkuf. On nie robił bomb!
ale bożki można z nadziewaniem bżucha
ciskać o sto krokuf w dal i w szez i w głąb.

6.

Poszuściły w kątku jakieś proklamacje
i „maszyna” siedzi twardo w łapie lwiej
socjalista uznał robotniczą rację
lecz od tego chyba po fajrancie lżej.

7.

Kiedy palacz przyszedł puszczać w ruch dynamo
ziewnął raz i drugi i do chłopca żekł –
było ich tam sześciu, postali za bramą
ale wnetki poszli, bo za nimi szpieg.

8.

Wyzywają wroga oczy robotnicy
Widzą one wszystko z poza rygla bram
czyjeż biło serce, gdy wpopszek ulicy
legł między beczkami pszewrucony tram.

.....

//

Zwyciężył wodę płomień krwawy
Salw oddalonych suchy tżask
Pszywiudł w świątyni starej nawy
Futuryzmu bżask.

*Dionizemu Waławowi Oryngowi
na pamiątkę wspulnie pszeżytych
chwil entuzjazmu i trwogi.*

of the population. The population is assumed to be well mixed, and the model is assumed to be deterministic. The model is written as a set of ordinary differential equations (ODEs) for the number of individuals in each class:

$$\frac{dN_i}{dt} = \sum_{j=1}^n a_{ij} N_j - \sum_{j=1}^n b_{ij} N_i N_j - d_i N_i \quad (1)$$

where N_i is the number of individuals in class i , a_{ij} is the per capita birth rate of class i due to class j , b_{ij} is the per capita death rate of class i due to class j , and d_i is the per capita death rate of class i due to natural causes.

The model is assumed to be well mixed, and the population is assumed to be well mixed. The model is assumed to be deterministic.

The model is written as a set of ordinary differential equations (ODEs) for the number of individuals in each class:

$$\frac{dN_i}{dt} = \sum_{j=1}^n a_{ij} N_j - \sum_{j=1}^n b_{ij} N_i N_j - d_i N_i \quad (1)$$

where N_i is the number of individuals in class i , a_{ij} is the per capita birth rate of class i due to class j , b_{ij} is the per capita death rate of class i due to class j , and d_i is the per capita death rate of class i due to natural causes.

The model is assumed to be well mixed, and the population is assumed to be well mixed. The model is assumed to be deterministic.

The model is written as a set of ordinary differential equations (ODEs) for the number of individuals in each class:

$$\frac{dN_i}{dt} = \sum_{j=1}^n a_{ij} N_j - \sum_{j=1}^n b_{ij} N_i N_j - d_i N_i \quad (1)$$

where N_i is the number of individuals in class i , a_{ij} is the per capita birth rate of class i due to class j , b_{ij} is the per capita death rate of class i due to class j , and d_i is the per capita death rate of class i due to natural causes.

The model is assumed to be well mixed, and the population is assumed to be well mixed. The model is assumed to be deterministic.

The model is written as a set of ordinary differential equations (ODEs) for the number of individuals in each class:

$$\frac{dN_i}{dt} = \sum_{j=1}^n a_{ij} N_j - \sum_{j=1}^n b_{ij} N_i N_j - d_i N_i \quad (1)$$

where N_i is the number of individuals in class i , a_{ij} is the per capita birth rate of class i due to class j , b_{ij} is the per capita death rate of class i due to class j , and d_i is the per capita death rate of class i due to natural causes.

The model is assumed to be well mixed, and the population is assumed to be well mixed. The model is assumed to be deterministic.

The model is written as a set of ordinary differential equations (ODEs) for the number of individuals in each class:

$$\frac{dN_i}{dt} = \sum_{j=1}^n a_{ij} N_j - \sum_{j=1}^n b_{ij} N_i N_j - d_i N_i \quad (1)$$

where N_i is the number of individuals in class i , a_{ij} is the per capita birth rate of class i due to class j , b_{ij} is the per capita death rate of class i due to class j , and d_i is the per capita death rate of class i due to natural causes.

39/44

ANATOL STERN
EUROPA

ABC

abecadło rzezi
brudu wesz pożarów
i miłosierdzia
Stany Zjednoczone
i – Argentyna Brazylia Chili
Polska i Rosja
fenomen i noumen
wieczność i nicość –
dwaj wypasieni bokserzy
którzy zawsze wygrają!
My – żrący mięso
raz na miesiąc
my – oddychający
siarką
kosztowną siarką
jak powietrzem –
my –
wlokący ulicami
rząd zapadłych brzuchów
z bezsilnymi pięściami
wypychającymi kieszenie – –
my –
przegramy
przegramy
przegramy
jak zwykle!!

Karmią nas
karmią nas
wpychają nam do gardła
pokarm dla ducha!
500stronicowe trychniny powieści
wyblakłe tasiemce gazet
słodkie zjadliwe

bakcyle słów
wpycha nam do gęby
obżarte bractwo
literatów
prezydentów
ministrów oświaty
Chiny Zachodu!!
przestańcie truć nas
my nie jesteśmy szczurami!
o bodajbyśmy byli
rojewiskiem proletariackim szczurów
moglibyśmy
gryźć
białe
mięsiste
palce
które nam podsuwają bez przerwy
na biały zatruty proszek
starte stronice.

Wielki prysznic mityngów
masaż agitacji
ewangelia terroru –
to przepaść
do której się rzucamy
nie mogąc się rzucić
do nieba.

Jedyna
święta
dyscyplina człowieczeństwa!

Film wojny światowej
realizatorzy
operatorzy

oślepieni
napisy wszystkie wytarte
niepodobna zrozumieć
ryczącej gestykulacji
miliarda rąk
przeszarżowanej gry aktorskich oczu
film szaleństwa
nadziany robactwem cyfr
które nic nie tłumaczą
tryskający
nienawiścią
przerażeniem wirażów
które wszystkie
wszystkie
są czerwone
Lecz któż
lecz któż
walczy
o droższe od wszystkich Śląsków świata
od niepodległości wszystkich droższe –
wyzwolone serce człowieka?!

miliony dancingów szczerzą murzyńskie swe mordy
oto jazz-band odkryć
shimmy względności
dżig katastrof ekonomicznych
i ten najnowszy taniec –
nadrealistyczny kamarinskij
równości klasowej
pod którym się zapada posadzka Europy

to
to jedno czego nam trzeba:
mały bejram pojęć,
szorowanie intelektu

na sposób wschodni
(à la manière orientale)

aaa!!
wszystko do diabła!
przede wszystkim
puść bagnet
którym rozpruwasz brzuch tego biedaka!
pomyślcie
przecież Chrystus
mógł się narodzić Boszem
Druzem
Indusem
Chińczykiem!

Najbliższa rodzina przedmiotów
ożywionych własną swą ręką
nieskończona drabina
komplikacji
budowanie nowego wyrazu
wyrazów
siebie samego
życie miasta
o wszelkiej porze
koncert polifoniczny
drutów
stuków
„Pacyfik”
rur kanalizacyjnych
rozpaczliwa sygnalizacja
lamp
zapalających się pod wieczór
najtrudniejsza do zniesienia chwila
nagiej agonii
aut

gdy miasto zapada
w próżnię.

Zeppelin miasta
nie Eckenera –
Kolumba!!
ja tego nie mogę
ja tego nie chcę wyrazić słowami!
tu trzeba milionów stalowych narzędzi
wszystkie Timesy świata
nie starczą na jeden wiersz
to trzeba śpiewać wiekami
trzeba odnotować
wszystkie eksplozje
atomów
obnażyć
sejsmograf
podświadomości.

Człowiek ułożony z zapalek
i ten 3000letni
z jaskini madziarskiej –
to rozłączeni bracia
epoka kamienia
wszystko jedno jakiego
przecina się z naszym żelazobetonem
to wyścig epok
zawsze to samo –
wysokie morderstwo cywilizacji
ekstaza zmysłowości
skrzywiony natężeniem
mózg
XX wiek – to Haarmann
intelektualizm – to sadyzm psychiczny
nie przekształcajcie życia

w walkę typów logicznych
wielka terapeutyka przyszłości –
gimnastyka żarłocstwa – się zbliża!

Tradycja i ciągłość –
to wielkości urojone
wynałazco
jesteś synem przypadku!
śpieszymy do wielkiej
reakcji swobody
ukoronowanej 20-wiekowym przymusem
jedyną realną stacją jest ta
której brak
w żółtym rozkładzie jazdy
pozwólcie mi spocząć na chwilę
przeciąć kable
swej wrażliwości.

Ten zielony kiel trawki
ściśniętej dwiema płytami trotuaru
ten wrywający się rozbitek
na pokratkowanym kamiennym
atlantyku
to goniec śmierci
patrzcie
trzyma w wątlej ręce
góry
doliny
przecięte rzekami
jodły jawory
szumiące skrzydłami
anioły zniszczenia
jego nieme usta głoszą
wszystkie słodyczne spoczynku
wlecze za sobą tłuszczę

olimpijczyków
i azów
bije taranem w pierś murów
zdziera skórę czerwoną z tramwajów
rozpławia szkło i żelazo –
mózg miasta
druzgoce
kruchą i wzniosłą łamigłówkę cywilizacji
– ta para ludzi
kryjąca się w jego cieniu
ze zwierzęcą trwogą
mikrocefalów
to fetysz parlamentu
i najmądrzejsza z kochanek –
o straszna jest śmierć Europy!
o błogostawiona!!

Epileptyk Dionis

je wiedzie
kobiety
z latającymi piersiami
w rękach ich
drży nagie ciało
rozszarpanego radioaparatu
mechanicznego Orfeusza
inne już wpadły
w stłoczone stado
aut
lokomotyw
przerazonych jagniąt
beczących
zachrypniętymi
trąbami
już im tego za mało
do sennych jątówek przedmieść

i do naskakujących na nie
rozpalonych buhajów miast
zbliżają się
niecą popłoch
rozpędzają stado
Paryżów
Warszaw
Lizbon
Londynów
tej paszczęka się wżarła
w napięty grzbiet kościoła Madeleine
ta z ryżą grzywą rozdziera
drżące kolumny
giełdy
biodrami rozpychają
struchlałe tusze
miast
sycą głód
tucznym
mięsem
Europy.

Nareszcie
nareszcie
wolny
zdeptać
flagellanta pracy
ćwiczącego się tragizmem
zdeptać tragizm
etyki pracy
na cześć dekalogu żołądka.

Jestem pokryty miliardem ust
zorganizowanym proletariatem komórek
buntem gardzieli.

Ten tłum szalejących bachantek –
to centymetr mej skóry.

40 / 44

TADEUSZ PEIPER

POWOJENNE WEZWANIE

Świat krwią zmył twarz.
Oczy przetarł cmentarzem, czołgi złożył w szufladzie.
Dzisiaj biały działa brusiarsz;
ostrzy dłón świata i na cegłach ją kładzie,
aby oczy nie szukały ojczyzny na nożu czy na zębie;
nowe słowa lśnią na niebie, brzuchate gołębie.

Niech się ramiona, kaplice w mięsie, otworzą
i niechaj tka się w nich modlitwa ciężarowych koni.
Była niegdyś od morza do morza,
dziś być musi od dłoni do dłoni.
Słońce błaga byście je zaprzęgli do pług;
kopalnie są zalane gwiazdami po których płyną żagle bez łodzi;
fabryki śnią jad dnia w którym je żar wasz zawęgli do uda;
bałtyk ziewa, potem nagle się płoni.
Jest tak gorąco
że można by świat zbudować z włosa,
a cóż dopiero z dłoni.

Niezapisane arkusze ziemi czekają nowych piór.
Idziemy,
mur czół w marszu.
Krok rwie krok,
dłón pcha dłón,
w nurt wziął nas z żył dnia tryskający olej.
Idziemy nowy taniec rzeźbić na każdym starym kościele;
wróg? jeden skok!
ból? tylko boli!
Prawda, jest nas dzisiaj o tysiąc za mało,
lecz jutro nas będzie o sławę za wiele.

My... Mech rwać; rwać. Być trzpieniem
który kłuje i spina. lść; wszyć łożę w zamiecie,
mgłę drzeć skrą, a zgniłą nić kamieniem,
być pieśnią w latarni, nogą na kwiecie,

ze śliny uczynić dziesiątą część mowy,
słowa – dać je dłoniom pod straż,
w czarną armię mar rzucić kułak nowy:
nasz!

41/44

JÓZEF CZECHOWICZ
ŻAL

głowę która siwieje a świeci jak świecznik
kiedy srebrne pasemka wiatrów przefruwają
niosę po dnach uliczek
jaskółki nadrzeczne
świergocą to mało idźże

tak chodzić tak oglądać sceny sny festyny
roztrzaskane szybki synagog
płomień połykający grube statków liny
płomień miłości
nagość

tak wysłuchiwać ryku głodnych ludów
a to jest inny głos niż ludzi głodnych płacz
zniża się wieczór świata tego
nozdrza wietrzą czerwony udój
z potopu gorącego
zapytamy się wzajem ktoś zacz

rozmnożony cudownie na wszystkich nas
będę strzelał do siebie i marł wielokrotnie
ja gdy z pługiem do bruzdy przywarł
ja przy foliach jurysta
zakrztuszony wołaniem gaz
ja śpiąca pośród jaskrów
i dziecko w żywej pochodni
i bombą trafiony w stallach
i powieszony podpalacz
ja czarny krzyżyk na listach

o żniwa żniwa huku i blasków

czy zdąży kręta rzeka z braterskiej krwi odrdzawieć
nim się kolumny stolic znów podźwigną nade mną

naleci wtedy jaskółek zamieć
świśnie u głowy skrzydło poprzez ptasią ciemność
idźże idź dalej

42/44

JÓZEF ŁOBODOWSKI POGRZEBY

Mała garsteczka prochu, ale duch się krząta,
ciało wyschnięte, a myśl się szamoce;
na miastach zatraconych, przehulanych łądach
już się rozpościerają narodowe noce.
A tutaj wnoszą trumny w srebrze i purpurze,
jak pocisk, wymierzone ku idącym czasom,
gdy ten, co wichry zasiał,
i ten, co zbierał burze,
naprzeciw siebie stanęli sam na sam.

Dzwony, rozkołysane doczesnym parafiom,
oczy, w postnej żałobie pogrążone skromnie.
Znają ten czarny obrzęd i dobrze potrafią
dzisiaj skomleć nad grobem, a jutro zapomnieć,
od dzieciństwa przywykli ku starym cmentarzom
nosić w skrzynkach sosnowych mogilny urodzaj...
– Z bólem i strachem wykrzywioną twarzą
kogo grzebicie? – poetę, czy wodza?

Wyznawcy błaznów, wielbiciele pawia,
jednogodzinnych dysput myśliciele!
Każda klęska minioną na was się odnawia,
w spróchniałych młynach to samo się miele,
potem szczekacie w nikczemnej boleści,
jak szczenięta, kopnięciem zbudzone ze śnicy,
wzdychacie nadaremnie po straconej cześci,
znowu wygnańcy i znów niewolnicy.

I tylko tyle myśli, ile w starych księgach,
tyle sławy i dumy, co w przedwiecznych grobach.
Jasnego światła ślepiąca potęga
szła ponad wami, jak wielka osoba
Bożego Ducha, ale nie starczyło
tchu, kiedy wichrem was w serca uderzył.
Umarł.

Ze śmiercią skończyła się miłość
i stara wierność kokoszych żołnierzy.

Umilkły nocne pieśni nad groźnym poetą,
nie dzwonią srebrne dzwony nad milczącym wodzem.
Jesień dmie w usta oniemiałym fletom,
zawieją liści kołuje na drodze, –
ach, jesień polska, jesień smutnoczoła,
świerszczem cyka wśród bierwion, głosem wiatru woła,
skuli się drzewkiem zgarbionym przy oknie, –
i zgniła słoma na starych chochołach
raz jeszcze krwią nadaremny przemoknie.

Więc znowu zaczynacie szlacheckim zwyczajem
szukać źdźbła w cudzym oku i braci podglądać;
gdy widmo dni minionych usnąć wam nie daje,
kogóż stawicie na pieniackich sądach?
Myślicie: przemoc wroga! – szepczecie: żelazo...
Jakby nie przeto moc swą wykowali zbójcy,
że przeciw duchów niezłomnym rozkazom
chcieliście sami tak żyć, samobójcy!

A były ręce krzepkie i wojenny naród,
co już się brał za bary z zeszłowiecznym mrokiem.
Gdy dymne skrzydła groźnego pożaru
daleką łuną powiały do okien,
któż z maluczkich odmówił swej krwi i ubóstwa,
kto z młodych pożalował bujnych żył i ściągien?
Ptaki pieśni zrywały się na naszych ustach,
do brzegów przybijały ładowne komiędzy,
rwał krok żołnierski.

Ale głosów ducha
nikt z was nie pragnął, i nikt ich nie słuchał,
gdy nad głowami się wicherzą, –
dłoń się wzniosła i oto

w huku fal nadszedł potop,
napływając ku domom i spichrzom.

Takeście stali głusi na wielkich pogrzebach
i, wieka zatrzasnąwszy, powracali do dom.
A oni, wciąż niesyćci niebieskiego chleba,
jeszcze nas przywołują ku wielkim przygodom,
nocą kreślą na ścianach mroczne pentagramy,
do szyb pukają coraz ciszej i samotniej...

Albo będziecie na miarę ich samych,
albo zginiecie
i już bezpowrotnie.

43 / 44

KAZIMIERZ WIERZYŃSKI
BELWEDER

Co teraz? Zamknąć wszystko w tych ścianach i nosić
Po pokojach los trudny i ziemię rozległą.
Zdawało się, że wolność to już będzie dosyć,
A to jest tylko tyle, ilu ich poległo.

Gdzie patrzeć przez te ściany?

Oto rzeka rwąca
Niewstrzymanego niczym toczy nurt istnienia,
Deltami się rozwidla i groble roztrąca,
Iłem brzegi zanosí i prąd kręty zmienia.
Na brzegach siedzą rzędem, patrzą w nurt zagadki
Mędracy obsiani szeptem nad głuszą tajemną
I tropią w lustrach wody głąb topieli gładkiej
I dno jej odgadują. A na dnie jest ciemno.
Więc wstają i wzruszywszy ramionami, bladzi,
Umywają swe ręce od własnej niemocy
I odchodzą znad brzegów, fałszywi prorocy.

Nikt nurtu nie wywróży, losom nie poradzi.

A w górze słysząc młyny, rozpędzone młyny,
Jak tną wieczystą miazgę, jak grzmot kołowrotów
Dzieli przestrzeń na ludzi i czas na godziny:
Rodzi światy. Ja patrzę, czy nasz będzie gotów.

Słysząc młyny. Los mielą na żarnach powoli
I na dół odrzucają zatoczone kręgi.
Słyszę, jak się ulepia mój czas, moja kolej,
I uszy mnie napięte bolą od potęgi.

Ten słuch – to los mój wieczny. Te młyny – to dla mnie.
Dla was wszystko, do czego mój pośpiech nie zdąży,
Czego tutaj nienawiść moja nie rozłamie,
Miłość nie zdoła zbudzić a dłoń nie okrąży.

Dla was są tamte młyńskie kamienie i rzeki,
Niemoc, którą przeklinam – moc, którą zostawiam:
Wiem, jak ten pochód trudny i jak jest daleki.
Idźcie. Biję was ogniem i mieczem rozkrwawiam.

Wszystkie widma wyświecić i pędzić je z domu,
Gdzie portret schodzi w nocy ze ścian i gdzie straszy
Dziki kurant przeszłości i chichot rozgromu,
Cała pańskość plugawa, lamus hańby naszej.
Ratunku nie wychytrzy, nie wygra się w kości,
– Co na dno się potoczą, zaciążą jak ołów –
Za głód, za nocny skowyt psich bud bezdomności,
Miasta dymiące w szynku, wsie w słomie chochołów,
Kraj milionów tuczony na otrębach nędzy,
Zaduch gęb rozgadanych, gnuśność co mnie dusi.
Cały jarmark programów!

Idźcie, mówię, prędzej

Za słuchem, co was uczył, żeście byli głusi.

Bo chyba wam żebracze torby trzeba poszyć
I psami pędzić naprzód, jak trzodę rozbiegłą!

Zdawało się, że wolność to już będzie dosyć,
A to jest tylko tyle, ilu ich poległo.

44 / 44

MARIA PAWLIKOWSKA-JASNORZEWSKA
BARWY NARODOWE

Biało-krwawy,
Krwawo-biały, Iniany
Opatrunku, który zwiesz się: sztandar,
Coś się z wielkim krwotokiem uporał!
Wiatr rozwija ten dokument rany,
Wznosi w górę bohaterski bandaż,
Tę pamiątkę,
Ten dług
I ten morał.

/

NOTA

Wiersze zebrane w antologii powstały przed wybuchem II wojny światowej. Wszystkie były wcześniej publikowane – niekiedy wielokrotnie i w wersjach różniących się między sobą. Tutaj przedrukowane zostały za ich edycjami krytycznymi, a jeśli takich edycji brak, to za podstawę przytoczenia przyjąłem wydania zbiorowe poezji poszczególnych twórców lub – w kilku przypadkach – pierwodruki tomów, z których wiersze pochodzą.

Tam, gdzie wydało mi się to konieczne, uwspółcześilem pisownię i niektóre rozwiązania typograficzne, poprawiłem także ewidentne błędy literowe oraz usterki interpunkcji – za punkt odniesienia biorąc w takich razach kształt ostatniej wersji autorskiej utworu.

W antologii brakuje wierszy Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego: *Serwus, madonna, Inge Bartsch* i *Wileńskie imbroglio* – na opublikowanie ich nie zgodziła się Kira Gałczyńska.

Paweł Próchniak

SPIS TREŚCI

Słowa są wolne / uwagi o niepodległości poezji

Józef Czechowicz	1	Wulkan
Jan Lechoń	2	Mochnacki
Kazimierz Wierzyński	3	Listopad 1918
Józef Czechowicz	4	piłsudski
Władysław Broniewski	5	Młodość
Czesław Miłosz	6	Kołysanka
Jerzy Liebert	7	Jesień na mogiłach wiosennych
Jan Lechoń	8	Piłsudski
Kazimiera Iłakowiczówna	9	List matki żołnierskiej
Władysław Broniewski	10	Mannlicher
Jan Lechoń	11	Herostrates
Bruno Jasieński	12	But w butonierce
Julian Przyboś	13	Równanie serca
Julian Tuwim	14	Mieszkańcy
Maria Pawlikowska-Jasnorzewska	15	Ciotki
Stanisław Baliński	16	Nie mogę, Panie, patrzeć...
Władysław Sebyła	17	Modlitwa
Kazimiera Iłakowiczówna	18	Wszystko, co będę miała
Julian Tuwim	19	Ogrody szpitalne
Felicja Kruszevska	20	Prostytutka
Józef Czechowicz	21	pod dworcem głównym w warszawie
Andrzej Wolica	22	Do towarzysza zecera

Maurycy Szymel	23	Genealogia
Antoni Słonimski	24	Rozmowa z rodakiem
Mieczysław Jastrun	25	Bajka
Stanisław Wygodzki	26	Buty
Jarosław Iwaszkiewicz	27	Zima
Czesław Miłosz	28	Ty silna noc...
Jerzy Liebert	29	Boża noc
Jerzy Liebert	30	Koguty
Jarosław Iwaszkiewicz	31	Woda, zielona i głęboka...
Władysław Broniewski	32	Zioła
Stanisław Brucz	33	O jadowite są pszczoły pocałunków...
Tadeusz Peiper	34	Naga
Mieczysław Jastrun	35	Pieśń zabobonu
Władysław Broniewski	36	Ballada o Placu Teatralnym
Józef Łobodowski	37	Piłsudski
Jerzy Jankowski	38	Tram wpopszek ulicy
Anatol Stern	39	Europa
Tadeusz Peiper	40	Powojenne wezwanie
Józef Czechowicz	41	żał
Józef Łobodowski	42	Pogrzeby
Kazimierz Wierzyński	43	Belweder
Maria Pawlikowska-Jasnorzewska	44	Barwy narodowe

Nota

wybór, wstęp i nota
PAWEŁ PRÓCHNIAK

korekta
RENATA ZAJĄC

opracowanie graficzne
MAŁGORZATA RYBICKA

druk i oprawa
PETIT S.K. LUBLIN

ISBN 978-83-65444-31-8

© Copyright by Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”
© Copyright for the introduction and selection by Paweł Próchniak
© Copyright for the poems by Authors and their Heirs

Poems by Julian Tuwim © Fundacja im. Juliana Tuwima i Ireny Tuwim, Warszawa 2006, Poland

Copyright © *Kolysanka (Lullaby)* from *New and Collected Poems, 1931-2001*

© 2001, Czesław Miłosz; *Ty silna noc (You strong night)* from *Selected and Last Poems, 1931-2004* © 2014, Czesław Miłosz

Dołożono wszelkich starań, by odszukać właścicieli praw autorskich wierszy zamieszczonych w niniejszej antologii. W przypadku ewentualnych niejasności wydawca zapewnia, że prawa wszystkich właścicieli będą respektowane.

OŚRODEK „BRAMA GRODZKA – TEATR NN”

Lublin 2018

